

Munkaterv a hathetes szakmai gyakorlat történeti földrajzi szegmenséhez

A gyakorlat általános célja, hogy a hallgatók az elméleti stúdiumok (Történeti földrajz, Népszám- és településföldrajz, Általános természeti földrajz stb.) keretében tanultakat a lehetőségekhez képest minél szélesebb körben alkalmazhassák terepi körülmények között, *s a részismereteket képesek legyenek integrálni egy alapvetően történeti földrajzi szintézis elkészítése érdekében.* További cél, hogy a szakmai gyakorlat során feltárt, összegyűjtött, majd feldolgozott adatokat *a szemináriumi dolgozatokban, tudományos diákköri munkákban, szakdolgozatokban, hosszabb távon a tájvédelem, a tájtervezés, a településfejlesztés, az ökoturisztika területén is használni lehessen.* Ehhez kívánatos az adatokat az intézeti adatbázisba feltölteni, ami ugyancsak a hallgatók feladata és része a gyakorlatnak. A történeti földrajzi gyakorlat eredményeit nyomtatott formában, az intézet által megszabott formátumban és terjedelemben a hallgatóknak kötelességük a szakmai gyakorlatot követően leadni.

A gyakorlat során — amennyiben azt a munka indokolja — az intézet műszer- és eszközállományát, térképi adatbázisát használhatják a hallgatók. A szükséges szakirodalomról és egyéb forrásanyagról a hallgató köteles gondoskodni, felhasználva az anyaintézmény könyvtárát, illetve a megyei vagy városi levéltárak, illetve a KSH statisztikai adatbázisait, a célterület polgármesteri hivatalaiban meglévő forrásokat (kül- és belterületi átnézeti, valamint helyrajzi térképeket, genetikus talajtérképeket stb.). Az intézeti mentortanárral akár napi rendszerességű email kapcsolatot tartva lehetősége lesz minden hallgatónak az esetlegesen felmerülő szakmai problémák megbeszélésére is.

A történeti földrajzi szakmai gyakorlat során (a gyakorlat helyének függvényében) az alábbi témákat kell feldolgozni, differenciáltan:

- 1. a választott település vagy településcsoport 18-20. századi népességföldrajzi jellemzése (egyes hallgatók esetében 18-21. századi komplex feldolgozást kell végrehajtani)*
- 2. a választott település vagy településcsoport 18-20. századi településföldrajzi jellemzése (egyes hallgatók esetében 18-21. századi komplex feldolgozást kell végrehajtani)*
- 3. a választott település vagy településcsoport népességének 18-20. századi tájhasználata, illetve a tájhasználat során bekövetkező változások feltárása*
- 4. a választott település vagy településcsoport népessége 18-20. századi gazdasági tevékenységének (mező- és erdőgazdálkodás, állattenyésztés, közlekedés, kereskedelem, céhes- és manufaktúrális ipar, kézműipar, ipar) jellemzése, a sajátosságok, specifikumok feltárása*

A szakmai munka során a hallgatók gyakorlatban is megismerhetik/alkalmazhatják a történeti földrajz különböző kutatási módszereit (reduktív-retrospektív, retrogresszív, tipológiai, komparatív, analóg módszer)

A történeti földrajzi források, információk felkutatása mellett a hallgatóknak *meg kell ismerniük kutatási területük természeti földrajzi viszonyait, agroökológia potenciálját a település/települések településmorfológiai és infrastrukturális sajátosságait.* Tapasztalataikat, a megismert tényeket *digitális adathordozón a lehető legalaposabban dokumentálniuk kell,* illusztrálva is így a beadandó munkát. Mindezek elvégzése feltételezi az *alapos terepbejárást,* a vizsgált területet ábrázoló térkép (esetleg tematikus térképek) szakszerű gyakorlati használatát.

Az összegyűjtött forrásanyag feldolgozását célszerű az alábbi logikai rend szerint elvégezni:

- 1. a kutatás célkitűzései, az alkalmazott módszerek bemutatása*

2. rövid kutatástörténeti áttekintés (ez csak akkor végezhető el, ha az adott témát valamilyen szempontból korábban már feldolgozták)
3. az összegyűjtött forrásanyagok részletes, körültekintő feldolgozása, elemzése, következtetések levonása, illusztrációk szerkesztése (mindezek eredményes és szakszerű elvégzéséhez az alapozó stúdiumok során tanultakat, valamint a népesség- és településföldrajzi, a történeti földrajzi és a geoinformatikai ismeretek minél szélesebb ismeretanyagát kell és lehet felhasználni)
4. összegzés
5. a szakmai gyakorlat során felhasznált minden forrás tematikus rend szerinti felsorolása

A szakmai gyakorlat során összeállított írásos anyagban minden hivatkozást, lábjegyzetet, illusztrációt, forrásjegyzéket stb. az intézet által előírtak szerint kell elkészíteni. Mindez része az elvégzett munkára adott gyakorlati jegynek.

A történeti földrajzi jellegű szakmai gyakorlathoz összeállított segédanyagot a melléklet tartalmazza.

Nyíregyháza, 2012. január 22.

Dr. Dobány Zoltán
főiskolai docens

Mellékletek

- I. *A választott település vagy településcsoport 18-20. századi népességföldrajzi jellemzéséhez ajánlott fontosabb adatok, adatsorok jegyzéke, illetve a feltétlenül elvégzendő feladatok:*
  1. a településre/településekre vonatkozó első írásos források (elsősorban a népesség számára vonatkozó adatok)
  2. az első népszámlálás (1784/87) adatai
  3. amennyiben lehetséges, meg kell adni az 1828-as és 1850-es népességszámokat is
  4. 1869-től 1941-ig, illetve azon hallgatóknak, akiknek vizsgálati időintervalluma a 21. századig terjed, egészen 2010-ig minden népszámlálás vonatkozó adatsorait fel kell dolgozni az alábbiak szerint: népességszám, népsűrűség, népességmaximum éve, természetes szaporodás/fogyás, tényleges szaporodás/fogyás, vándorlási különbözet, a nemek megoszlása, a nemek korcsoportonkénti megoszlása, a népesség vallás szerinti megoszlása, a népesség gazdasági aktivitása, a népesség iskolázottsága
  5. a településre/településekre vonatkozó adatok mellett minden egyes népszámlálási statisztikából ki kell írni az adott vármegyére/megyére és az ország egészére vonatkozó adatokat is, hogy összehasonlításokat/viszonyításokat lehessen végezni
  6. az adatokat lehetőleg a népességföldrajzban tanultak szerint kell feldolgozni, illetve belőlük illusztrációkat készíteni

II. A választott település vagy településcsoport 18-20. századi településföldrajzi jellemzéséhez ajánlott fontosabb adatok, adatsorok jegyzéke, illetve az elvégzendő feladatok:

1. a településre vonatkozó első írásos források (pl. dézsmajegyzékek)
2. az első népszámlálás (1784/87) házakra vonatkozó adatai, illetve a későbbi, településföldrajzi vonatkozású adatok
3. 1869-től 1941-ig, illetve azon hallgatóknak, akiknek vizsgálati időintervalluma a 21. századig terjed, egészen 2010-ig minden településföldrajzi vonatkozású adatot, adatsort fel kell dolgozni (pl. a település alaprajzi sajátosságai, a település beépítettsége, a település infrastrukturális jellemzői, a házak számának alakulása a népszámlálási adatsorok szerint, 1 km²-re jutó házak számának változása az előzőek szerint, 1 házra jutó népesség alakulása, a házak műszaki állapotának változásai, infrastrukturális jellemzőinek alakulása stb.)
4. fontos, hogy az adatokat, az azokból levont következtetéseket gondosan elkészített, szakmailag indokolt illusztrációkkal (rajzokkal és fotókkal, térkép vázlatokkal) támasszák alá, illetve egészítsék ki
5. feltétlenül használniuk kell a népi építészettről esetleg korábban megjelent forrásokat (cikket, könyveket, gyűjteményeket stb.) a feldolgozás teljesebbé tételéhez
6. a polgármesteri hivatalokból vagy a földhivatalokból, esetleg levéltárból igyekezzenek minél több, a településre vonatkozó térképet, egyéb forrást beszerezni

III. A választott település vagy településcsoport népességének 18-20. századi tájhasználat, illetve a tájhasználat során bekövetkező változások feltárásához ajánlott források, illetve feladatok:

1. a településre/településekre vonatkozó természetföldrajzi vonatkozású leírások (cikkek, könyvrészek, tematikus térképek és egyéb források)
2. írott és térképi források (levéltári kéziratok, térképek, a katonai felmérések vonatkozó térképszelvényei, a települések urbáriumai, korabeli mezőgazdasági leírások, mezőgazdasági statisztikák 1865-től a vizsgált időszak végéig)
3. földhasznosítási térképek (külterületi átnézeti térképek)
4. [CORINE](#) Land Cover (Felszínborítás) adatbázis
5. A felszínborítottság jelenlegi állapotának felmérését a gyakorlat keretében kell elvégezni, ehhez az intézet honlapjáról kell letölteni a vonatkozó adatlapot
6. alapvetően fontos az önálló ábrák, térkép vázlatok és egyéb illusztrációk készítése, terepbejárással egybekötve

IV. A választott település vagy településcsoport népessége 18-20. századi gazdasági tevékenységének (mező- és erdőgazdálkodás, állattenyésztés, közlekedés, kereskedelem, céhes- és manufaktúris ipar, kézműipar, ipar) jellemzéséhez, a sajátosságok, specifikumok feltárásához ajánlott források, illetve elvégzendő feladatok:

1. a téma korrekt feldolgozásához – differenciáltan – a fentebb ajánlott forrásokat kell, illetve lehet felhasználni

2. az ipari tevékenységre vonatkozó levéltári források, statisztikai adatok szakirodalmi források (néprajzi források is!) feldolgozása
3. mezőgazdasági történeti statisztikák, gazdacímtárak és egyéb források feldolgozása
4. terepbejárás, fotódokumentáció készítése, ábrák, tematikus térképek szerkesztése

A szakmai gyakorlat eredményes elvégzéséhez ajánlott fontosabb statisztikai források

- Sz. n. Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és földjővedelme. Buda, 1865.
- Magyarország Történeti Helységnévtára Borsod megye (1773-1808). (szerk.: Barsi J.)
- Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény 1870-1970. Állattenyésztés III. Községsoros adatok 4. KSH Budapest, 1972.
- A Magyar Korona Országainak Mezőgazdasági Statisztikája I. Budapest, 1897.
- A Magyar Korona Országainak Mezőgazdasági Statisztikája II. Gazdacímtár. Budapest, 1897.
- A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása II. A népesség foglalkozása községenként. Budapest, 1904.
- A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása I. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Budapest, 1912.
- A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása II. A népesség foglalkozása és a nagyipari vállalatok községenként. Budapest, 1914.
- Az 1920. évi népszámlálás II. A népesség foglalkozása és a nagyipari és kereskedelmi vállalatok községenként. Budapest, 1925.
- Az 1930. évi népszámlálás I. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint. Budapest, 1932.
- Magyarország állatállománya, gazdasági gépfelszerelése és gyümölcsfaállománya az 1935. évben. Törvényhatóságok és községek (városok) szerint. Magyar Statisztikai Közlemények Budapest, 1937.
- Magyarország mezőgazdaságának főbb üzemi adatai az 1935. évben. Törvényhatóságok és községek (városok) szerint. Magyar Statisztikai Közlemények Budapest, 1938.
- Az 1941. évi népszámlálás I. Foglalkozási adatok községek szerint. KSH Történeti Statisztikai Kötetek Budapest, 1975.
- A Magyar Korona Országainak Helységnévtára. (1873): Statisztikai Hivatal, Budapest
- A Magyar Korona Országában az 1881 év elején végrehajtott Népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve II. (1882) Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, Budapest
- A Magyar Korona Országainak Mezőgazdasági Statisztikája I. (1897): Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, Budapest
- A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása I. (1902): Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- A Magyar Korona Országai 1900. évi népszámlálása főbb demográfiai eredményei. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1902
- Az 1920. évi népszámlálás I. A népesség főbb demográfiai adatai. Magyar Statisztikai Közlemények 69. kötet. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1923
- Az 1930. évi népszámlálás I. rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakóhelyek szerint. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 83. kötet. Budapest, 1932

- Az 1941. évi népszámlálás 2. Demográfiai adatok községek szerint. KSH. Budapest, 1976
- Az 1949. évi népszámlálás 9. Demográfiai eredmények. Budapesti Központi Statisztikai Hivatal, 1950
1960. évi népszámlálás 1. Előzetes adatok. KSH. Budapest, 1960
1960. évi népszámlálás B. A. Z. megye személyi és családi adatai. Budapest, 1962
- Statisztikai Időszaki Közlemények 80. kötet. Községeink főbb adatai 1960-64. KSH. Budapest, 1966
- Helyzetkép az ország községeiről. KSH. Budapest, 1968
- A népmozgalom főbb adatai községenként 1901-1968. KSH. Budapest, 1969
1970. évi népszámlálás 11. B. A. Z. megye adatai I. KSH. Budapest, 1972
1970. évi népszámlálás. a. B. A. Z. megye adatai. KSH. Budapest, 1972
- B. A. Z. megye Statisztikai Évkönyve. KSH. Budapest, 1981
1980. évi népszámlálás 29. A községek főbb adatai. KSH. Budapest, 1982
- Magyarország községeinek és városainak népessége. 1850. 1857. és 1870. években. KSH. Budapest, 1984
- B. A. Z. megye Statisztikai Évkönyve 1988. KSH. Miskolc, 1989
- B. A. Z. megye Statisztikai Évkönyve 1990. KSH. Miskolc, 1990
- Magyar Statisztikai Évkönyv 1990. KSH. Budapest, 1992
1990. évi népszámlálás 7. B. A. Z. megye adatai. KSH. Budapest, 1992
2001. évi népszámlálás. Borsod-Abaúj-Zemplén megye I-II. kötet. KSH. Budapest, 2002
2011. Borsod-Abaúj-Zemplén megye statisztikai évkönyve 2010
Miskolc, 2011. Készült: a KSH Miskolci Igazgatóságán, a szakstatisztikai főosztályok közreműködésével

A TÖRTÉNETI FÖLDRAJZ SPECIÁLIS FORRÁSAI

1. A mai földrajzi valóság	2. Írott emlékek	3. Íratlan szellemi hagyatékok	4. Földrajzi nevek	5. Régi kéziratos és nyomtatott térképek	6. Látképek, rajzok, fényképek
szakirodalom térképek terepbejárás	levéltári (primer) forrásbázis történelmi forráskiadványok (oklevéltárak) táj- és gazdaságtörténelmi művek megyei (városi) monográfiák történelmi statisztikák <i>korabeli könyvszet:</i> földrajzi leírások földrajzi-gazdasági lexikonok enciklopédiák almanachok kompaszok (címtár jellegű gazdasági kézikönyvek)	a szóbeli forrásoknak a regionális történelmi földrajzi kutatásokban van jelentősége (pl. egy falu vizsgálatánál a hagyományozó ismeretek felhasználása)	ez a forráscsoport az írásban (térképeken, okleveleken) megörökített források szférájában jelentkezik: pl. helynevek, dűlő- (határ-) nevek, vízrajzi nevek stb.	ország- és tájtérképek (16. sz.-tól) topográfiai felmérésen alapuló táj- és településtérképek a 18. századtól (pl. a kamarai birtokokról, falvakról készült részletes határ- (földhasznosítási) térképek) az I-II. katonai felmérés szelvényei a folyószabályozást, lép- és mocsárlecsapolást előkészítő térképek tematikus térképek (főleg a 19. század elejétől)	régi rajzok, metszetek, festmények, látképek (pl. a településekről, várakról stb.) fényképdokumentumok a 19. század második felétől képeslevezőlapok régii újságrajzok légi fényképek interpretációja az elpusztult kultúrák rekonstrukciójánál

A szakmai gyakorlat eredményes elvégzéséhez ajánlott fontosabb szakirodalmak

- Frisnyák Sándor: Magyarország történeti földrajza. Egyetemi-főiskolai tankönyv. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.
- Andrásfalvy Bertalan – Vargyas Gábor (szerk.): Antropogén ökológiai változások a Kárpát-medencében. Budapest, 2009.
- Bak Borbála: Magyarország történeti topográfiája. Bp. 1997.
- Beluszky Pál: A Nagyalföld történeti földrajza. Budapest-Pécs, 2001.
- Beluszky Pál (szerk.): Magyarország történeti földrajza I-II. Budapest-Pécs, 2005-2008
- Boros László: A Kárpát-medence szőlő- és borgazdaságának történeti földrajza. Nyíregyháza, 1999.
- Boros László – Dobány Zoltán: A Bodrogek településföldrajza. In: A Bodrogek élővilága és földrajza (szerk.: Tuba Z.) Gödöllő-Sárospatak, 2008.
- Dobány Zoltán: A Taktaköz történeti földrajza a 18. század közepétől 1945-ig. nyíregyháza, 1995.
- Dobány Zoltán: Adatok a taktaközi települések népességföldrajzi vizsgálatához (18-20. század) In: Szerencs, Tokaj-Hegyalja kapuja (szerk.: Frisnyák S—Gál A.) Szerencs, 2005.
- Dobány Zoltán: Tájhasználat a Hernád völgyében a 18-19. században. In: A Kárpát-medence környezetgazdálkodása (szerk. : Frisnyák S. – Gál A.) Nyíregyháza-Szerencs, 2009.
- Dobány Zoltán: A Cserehát történeti földrajza. Aggtelek, 2010.
- Dobány Zoltán: A Sajó-Bódva köze történeti földrajza. Aggtelek, 2010.
- Dobány Zoltán: Történeti földrajzi tanulmányok a Hernád-völgy területéről (18-20. század). Aggtelek, 2010.
- Frisnyák Sándor: Történeti földrajz. Nyíregyháza, 1986.
- Frisnyák Sándor: Tájak és tevékenységi formák. Miskolc-Nyíregyháza, 1995.
- Frisnyák Sándor: A kultúrtáj kialakulása a Kárpát-medencében. Nyíregyháza, 2004.
- Frisnyák Sándor: Magyarország kultúrgeográfiai korszakai. Nyíregyháza, 2009.
- Frisnyák Sándor (szerk.): A Kárpát-medence történeti földrajza. Nyíregyháza, 1996.
- Frisnyák Sándor (szerk.): Az Alföld történeti földrajza I-II. Nyíregyháza, 2000.
- Frisnyák Sándor (szerk.): A Nyírség és a Felső-Tisza-vidék történeti földrajza. Nyíregyháza, 2002.
- Frisnyák Sándor (szerk.): Nyíregyháza. Nyíregyháza, 2003.
- Frisnyák Zsuzsa: A magyarországi közlekedés krónikája 1750-2000. MTA, Bp. 2001.
- Frisnyák Sándor – Tóth József (szerk.): A Dunántúl és a Kisalföld történeti földrajza. Nyíregyháza-Pécs, 2003.
- Hajdú Zoltán: Magyarország közigazgatási földrajza. Bp.-Pécs, 2001.
- Kázmér Miklós (szerk.): Környezettörténet. Az utóbbi 500 év környezeti eseményei történeti és természettudományi források tükrében. Bp. 2009.
- Kókai Sándor: Az Alföld 19. századi vonzáskörzetei és központjai. Nyíregyháza, 1999.
- Kókai Sándor: A Bánság történeti földrajza (1718-1918). Nyíregyháza, 2010.
- Kókai Sándor: A Hernád völgyi települések demográfiai jellemzői és gazdasági fejlettségük néhány kölcsönhatása. In: A magyarországi Hernád-völgy (szerk. Frisnyák S. – Gál A.) Nyíregyháza-Szerencs, 2011.
- Somogyi Sándor: Az Alföld képe a honfoglalás és a magyar középkor időszakában. Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv, Miskolc-Nyíregyháza, 1994.
- Somogyi Sándor: Az Alföld földrajzi képének változásai (16-19.század). Történeti

Földrajzi Tanulmányok I. Nyíregyháza, 1994.
Szabadfalvi József – Viga Gyula (szerk.): Árucseré és migráció. Miskolc, 1986.
Szulovszky János (szerk.): A magyar kézművesipar története. Budapest, 2005.
Tuba Zoltán (szerk.) – Frisnyák Sándor (társszerk.): Bodrogköz. Gödöllő-Sárospatak, 2008.
R. Várkonyi Ágnes (szerk.): Táj és történelem. Bp. 2000.
Viga Gyula: Gazdasági kapcsolatok hagyományos formái. Debrecen, 2007.
Történelmi atlasz a középiskolák számára, Budapest, 2004.
Magyarország Nemzeti Atlasza
Marosi Sándor - Somogyi Sándor (szerk.): Magyarország kistájainak katasztere I-II. Budapest, 1990.
Dövényi Zoltán (szerk.): Magyarország kistájainak katasztere I-II. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, 2010.